

Les històries d'Amélie Nothomb

Carles Montpart Tura

Acaba d'arribar a les llibreries, Pica't al cor, l'última novel·la traduïda al català de l'escriptora belga Amélie Nothomb. Es tracta de la penúltima anella —perquè en francès ja podem trobar un altre títol posterior, Les Prénoms épicènes— d'una llarga cadena d'obres d'una de les autores en llengua francesa més populars i més llegides a casa nostra. Aprofitem l'avinentsa d'aquesta novetat editorial per parlar breument d'algunes de les seves novel·les més significatives.

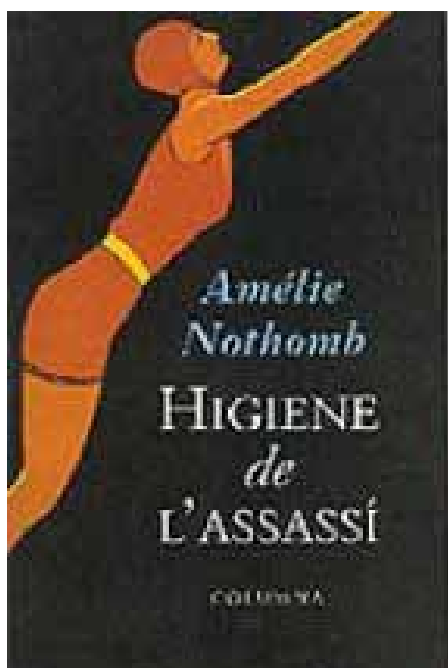

Una belga que vol ser japonesa

Amélie Nothomb (Kobe, 1967) prové d'una antiga família originària de Brussel·les, a Bèlgica. La circumstància que el seu pare fos ambaixador d'aquest país va fer que Amélie nasqués al Japó, on aleshores el seu progenitor exercia aquest càrrec, i que hi visqués fins als cinc anys. Posteriorment, durant la seva infantesa i adolescència, Nothomb va viure a diferents països, entre els quals la Xina, Laos, Birmània, Bangladesh i els Estats Units. Tots aquests canvis de residència —i, per tant, d'entorn

escolar i d'amistats— van provocar que la futura escriptora se sentís sovint inadaptada i creixés amb un fort sentiment de singularitat. Finalment, als 17 anys, s'instal·la per primera vegada a Bèlgica, on estudia filologia romànica a la Universitat Lliure de Brussel·les. D'aleshores ençà, tret d'un breu període en què va treballar a Tòquio, Nothomb ha viscut sempre a Europa. Des de fa uns anys resideix a París.

Estem davant d'una escriptora, doncs, que fins als cinc anys

va viure en la ficció de ser una autèntica japonesa. Gràcies a la seva mainadera, Nothomb parla japonès i aquest fet va ser clau en la decisió de la futura narradora de tornar al Japó l'any 1989, amb vint-i-dos anys, per tal de treballar com a intèrpret en una empresa d'importació i exportació. L'enorme fracàs que va suposar aquest intent de recuperació del seu passat nipó estarà, però, a l'origen de la seva brillant carrera com a novel·lista.

Efectivament, després de viure dos anys a Tòquio, i de treballar en unes condicions laborals lamentables, Amélie Nothomb torna a Europa i comença a escriure la que serà la seva primera novel·la, *Higiene de l'assassí* (Columna, 1998, traducció d'Antoni Dalmau), publicada en francès l'1 de setembre de 1992. A partir d'aquest moment, i amb una regularitat impecable, Nothomb, que s'ha descrit a ella mateixa com a "grafòmana", publicarà cada primer de setembre una nova novel·la que, tal i com ella

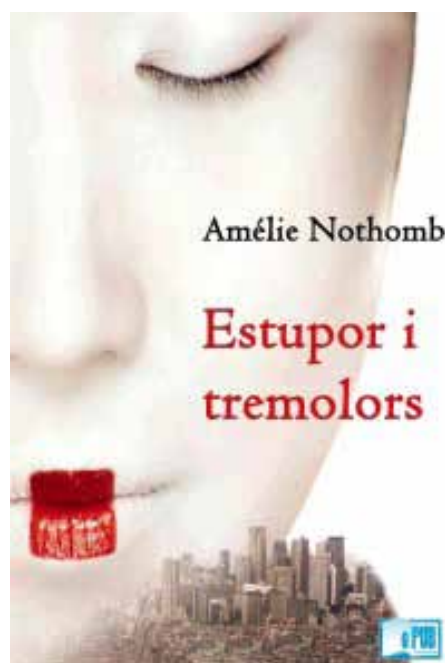
ha explicat sovint, és només una de les tres o quatre que escriu cada any. Fins ara, per tant, més de trenta títols, la majoria dels quals han estat traduïts puntualment al català. La traducció al castellà de tot aquest *corpus* ha anat a càrrec de l'escriptor Sergi Pàmies.

Les novel·les, una forma de biografia

A l'opera prima esmentada, *Higiene de l'assassí*, van seguir un conjunt de novel·les primerenques que van donar a conèixer l'autora sobretot a França, abans fins i tot que a Bèlgica, i que li van suposar una gran popularitat: *Le sabotage amoureux* (1993), *Les combustibles* (1994), *Les catilinaires* (1995), *Péplum* (1996), *Attentat* (1997) i *Mercure* (1998). Cap d'aquestes, però, es va traduir al català. Ara bé, la primera confirmació important del reconeixement de la carrera novel·lística de Nothomb es produeix l'any 1999 amb la publicació de la seva obra *Estupor i tremolors* (Columna, 2000), novel·la

amb la qual es reprèn la traducció —a càrrec també d'Antoni Dalmau— d'aquesta escriptora a la nostra llengua. L'obra va obtenir el tradicional Gran Premi de l'Acadèmia Francesa, el modern —aleshores— premi Internet, atorgat per primer cop pels lectors internautes i va aconseguir unes formidables xifres de vendes.

Estupor i tremolors pren el seu títol d'una frase de l'antic protocol imperial japonès, on s'estableix que un s'ha de dirigir a l'Emperador amb "estupor i tremolors". L'obra s'inicia el gener de 1990 quan la protagonista, Amélie-san, de vint-i-dos anys, entra a treballar a l'impressionant edifici de l'empresa Yumimoto. Es tracta d'una novel·la clarament autobiogràfica —de fet, Nothomb ha dit en més d'una entrevista que totes les seves ho són d'alguna manera— en què se'ns relata amb un estil irònic i sovint fins i tot sarcàstic, el descens a l'infern que representa per a la protagonista la voluntat de retrobar-se amb el país de la seva infantesa. En una empresa jerarquitzada fins a extrems inhumans, i contractada en principi per fer tasques de traducció, a la protagonista se li assignen cada cop feines més rutinàries i absurdes: "Tot tenia una explicació: a la companyia Yumimoto, Déu era el president i el diable era el vicepresident" (p. 71). La crítica ferotge de l'autora a la injustícia en què es tradueix aquesta jerarquització en les relacions laborals, s'estén també a la situació de submissió en què es troba la dona en el món japonès: "Si per alguna cosa mereix ser admirada la japonesa és perquè no se suïcida" —diu la protagonista (p.72). Malgrat tot, l'actitud d'Amélie enfront de la seva desesperada situació laboral,

que la portarà a acabar netejant els vàters de l'empresa, i especialment les respostes davant dels seus superiors, recorden sovint les iròniques sortides del bon soldat Svejk, l'inoblidable personatge creat per l'escriptor txec Jaroslav Hasek.

El somni que havia alimentat la protagonista des de petita, doncs, es trenca en mil bocins: "*De petita, la bellesa del meu univers japonès m'havia impactat tant que encara m'alimentava amb aquella reserva afectiva. Ara tenia davant meu l'evidència del menyspreable honor d'un sistema que negava tot el que tant havia estimat*" (p. 103). El final de la novel·la no pot ser altre que la fugida d'Amélie: "*Uns dies més tard, vaig tornar a Europa. El 14 de gener de 1991, vaig començar a escriure un manuscrit titulat 'Higiene de l'assassí'*". Serà, com sabem, la primera novel·la de Nothomb. Com es pot suposar, *Estupor i tremolors* va ser una obra que no va agradar gaire al Japó. Nothomb ha dit en alguna entrevista que els

japonesos l'havien malinterpretada, i que, en el fons, la novel·la és una homenatge al país nipó.

Retorn a la infantesa i a la joventut

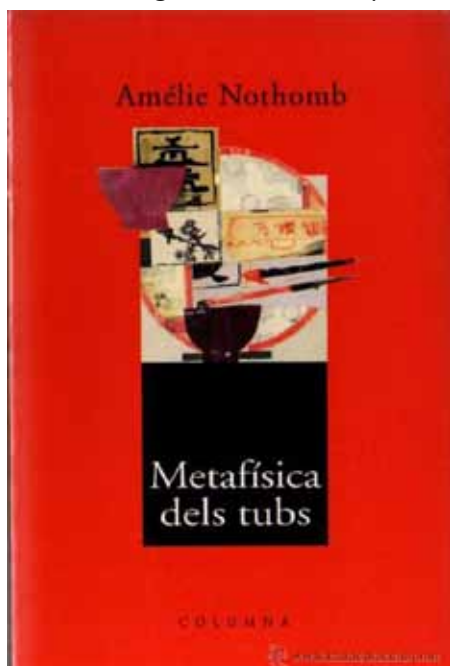
Aquesta primera aproximació al Japó que suposa *Estupor i tremolors* es complementa amb dues obres més en què Nothomb segueix indagant sobre el seu passat: *Metafísica dels tubs* (Columna, 2001) i *Ni d'Eva ni d'Adam* (Empúries/Anagrama, 2009), dues novel·les també clarament autobiogràfiques publicades en francès els anys 2000 i 2007, respectivament. En la primera, assistim a la sorprenent narració en primera persona de la història d'una nena, filla d'uns pares belgues, que durant els seus dos primers anys de vida actua com un autèntic vegetal: ni es mou, ni parla, ni mostra cap mena de voluntat, talment com si fos només un tub. L'acció, que se situa als anys 70 a Osaka, on el pare va arribar tres anys abans com a cònsol de Bèlgica, pren un altre caire quan la protagonista, a partir de la visita de la seva àvia i del plaer que li produeix tastar la xocolata blanca que aquesta li porta, comença a parlar i a "viure" de veritat. Pel que fa a l'adquisició del llenguatge, aquesta és la madura constatació de la nena: "*L'examen de l'edificant llenguatge dels altres em va portar a la conclusió següent: parlar era una acte tan creatiu com destructiu. Valia més, doncs, anar amb molt de compte amb aquell invent*" (p. 39). La protagonista, que se sent japonesa, té una ambivalent relació amb aquesta cultura. D'una banda, l'extremadament positiva que la lliga amb Nishio-san, la mainadera que li ensenya japonès i que la tracta com una autèntica reina; de l'altra, la tòxica relació amb Kashima-

san, una cuidadora que esdevé en mans de Nothomb el símbol de la repressió i de la contenció amb què s'ha de comportar tota bona dona japonesa. La novel·la descriu diversos episodis de la infantesa japonesa de la protagonista, entre els quals dues estranyes experiències traumàtiques en què la nena està a punt de morir ofegada, unes situacions que, associades al tema del suïcidi,

s'aniran convertint en un tema recurrent en d'altres obres de l'autora belga. Segurament que els continus canvis d'entorn que va patir Nothomb de petita, i les diverses expectatives que els seus pares es van anar fent sobre el seu futur, són a la base d'algunes d'aquestes recreacions.

Pel que fa a *Ni d'Eva ni d'Adam*, podríem dir que és la reconstrucció novel·lada de la vida personal de la protagonista abans i durant la desastrosa experiència tokiota que hem explicat anteriorment. Ara

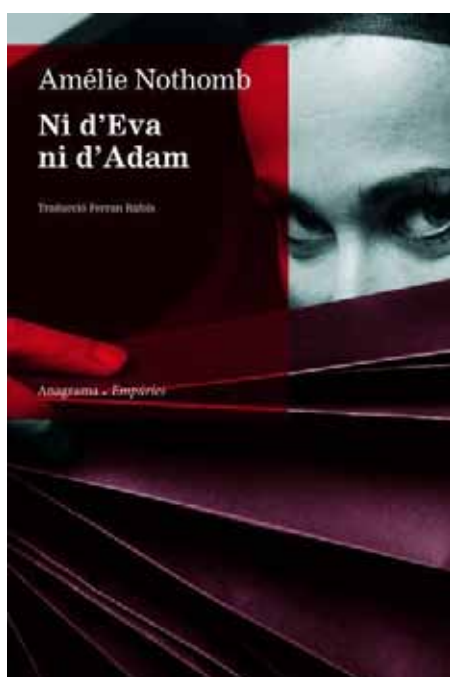
ens tornem a situar a l'any 1989 i reprenem la història de l'Amélie de vint-i-dos anys que retorna al Japó després de setze anys d'absència. Però si a *Estupor i tremolors* la història se centrava en el frustrat intent d'incorporar-se al món laboral nipó, ara tenim els mesos previs d'aquella història: la relació i el progressiu enamorament de la protagonista amb Rinri, un estudiant universitari que esdevé el seu alumne de francès i amb el qual Amélie ha contactat per tal de millorar també ella el seu nivell de japonès. Hi retrobarem el record de Nishio-san i assistirem, sobretot, al creixement de la relació entre Amélie i Rinri, una relació que no acaba d'encaixar: mentre que Rinri realment està enamorat (sent *ai*) d'Amélie, aquesta acaba adonant-se que només —però això ja és molt— sent "gust" (*koi*) d'estar amb ell. Acabarà, per tant, rebutjant la proposició de matrimoni de Rinri i, com ja sabem, marxant cap a Bèlgica fugint de l'irrespirable entorn laboral. La novel·la acaba amb un

sentit cant a la llibertat personal i amb una clara autoreferència: *"Tinc vint-i-tres anys i encara no he trobat el que buscava. Per això m'agrada la vida. Està bé, als vint-i-tres anys, no haver trobat el teu camí"* (p.180). La novel·la és força divertida, irònica molt sovint, i inclou escenes antològiques com una heroica ascensió al mont Fugi o una emotiva visita que els protagonistes fan a Hiroshima: *"Passejant-me pels carrers d'aquella ciutat de províncies, vaig pensar que la dignitat japonesa tenia allà la seva il·lustració més colpidora"* (p. 82). Quan Nothomb, l'any 1996, viatja a Tòquio per presentar l'edició en japonès de la seva primera novel·la, publicada a París l'1 de setembre de 1992, es retroba amb un Rinri de 28 anys —ella en té 29— amb el qual, després de dedicar-li el seu exemplar, es fon en una emotiva abraçada de samurai. Aquesta novel·la de Nothomb va ser portada al cinema pel director belga Stefan Liberski amb el títol de *Tokyo Fiancée*.

més clarivident per exercir l'activitat de l'escriptura.

A banda d'això, tant la llargada de la majoria d'obres —no solen superar les cent cinquanta pàgines— com l'estil planer, la gran facilitat per construir diàlegs i l'absència de floritures estilístiques o estructurals, fan que l'escriptora belga hagi anat acumulant amb els anys una gran quantitat de lectors, i que els seus títols hagin estat àmpliament traduïts. D'entre la seva prolífica producció, m'agradaria destacar quatre títols més, un de més antic, *Cosmètica de l'enemic* (Columna, 2003), i tres de més recents: *Barbablava* (Anagrama, 2014), *En Riquet del plomall* (Anagrama, 2018) i *Pica't al cor* (Anagrama, 2019). El primer, encara amb traducció d'Antoni Dalmau, i els altres tres a càrrec de Ferran Ràfols Gesa, que s'ha convertit, des que l'obra de Nothomb va passar al segell Empúries i Anagrama, en el

Faules de la vida moderna

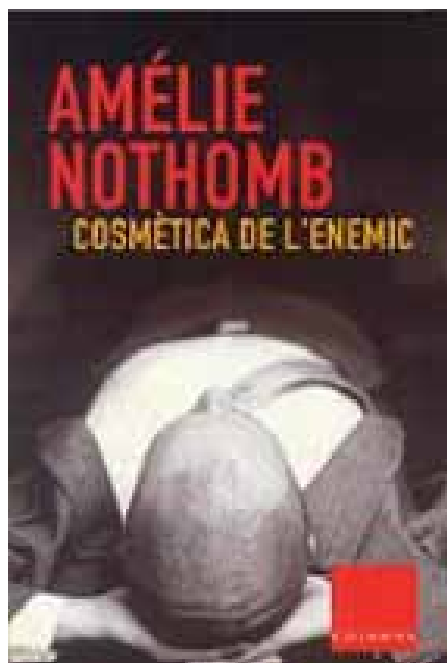
Més enllà d'aquestes tres novel·les que hem comentat, de referències clarament autobiogràfiques, l'obra d'Amélie Nothomb es caracteritza per una gran facilitat fabuladora. Totes les seves novel·les estan farcides d'originals històries sovint protagonitzades per personatges excèntrics i explicades amb una gran mestria narrativa. Es tracta d'una extensa producció, al ritme d'una novel·la per any, fruit d'una disciplina autoimposada que consisteix a llevar-se cada dia a les quatre de la matinada i escriure sense interrupció fins a les vuit del matí. Segons Nothomb, aquest és la franja del dia en què la ment és

seu traductor habitual (en alguna ocasió amb Nathalie Barbeta o Maëlle Monnerie).

A *Cosmètica de l'enemic* el lector trobarà la inquietant història de Jérôme August, un home de 40 anys en viatge de negocis que, atrapat en un aeroport per un retard del seu vol, s'haurà d'enfrontar als seus fantasmes interiors més inconfessables. La història té un desenvolupament argumental molt original i crea en el lector una sensació d'incredulitat i d'incertesa que fa que hagi de devorar les pàgines gairebé sense poder respirar. Els diàlegs, magnífics, tenen sovint un to que recorda el millor Pere Calders. De fons, Nothomb ens planteja un tema inquietant: quina part fosca de nosaltres no estem disposats a admetre? I fins quan?

Pel que fa a les dues següents, *Barbablava* i *En Riquet del plomall*, l'autora belga pren com a punt de partida dos contes de Charles Perrault per fer-ne una divertida i transgressora versió moderna. A *Barbablava* ens trobem amb Saturnine Puissant, una noia belga de 25 anys que lloga una habitació d'una gran mansió a l'aristòcrata espanyol Elemirio Nibal y Milcar, de 44 anys, un home amant de la bona cuina però que no surt mai de casa i que només llegeix sentències del Tribunal de la Inquisició i obres de Lluïa i de Baltasar Gracián. El narrador, en tercera persona, ens anirà explicant l'estranya relació — que, de fet, és un peculiar procés d'enamorament— entre aquests dos personatges i l'enigma de la misteriosa desaparició de les llogateres anteriors a Saturnine. El to del relat sovint és hilarant i Nothomb excel·leix especialment en la construcció dels diàlegs, que

són l'autèntica base de la novel·la. En un passatge del relat, Elemirio, parlant de la impossibilitat de llegir Lull en l'original català diu el següent: *"Jo sóc un català que ha decidit ser espanyol, i per tant també tinc un problema amb la bella llengua catalana"* (p. 115). Si el lector em permet l'ocurrència, per un moment m'ha semblat que parlava de Manuel Valls!

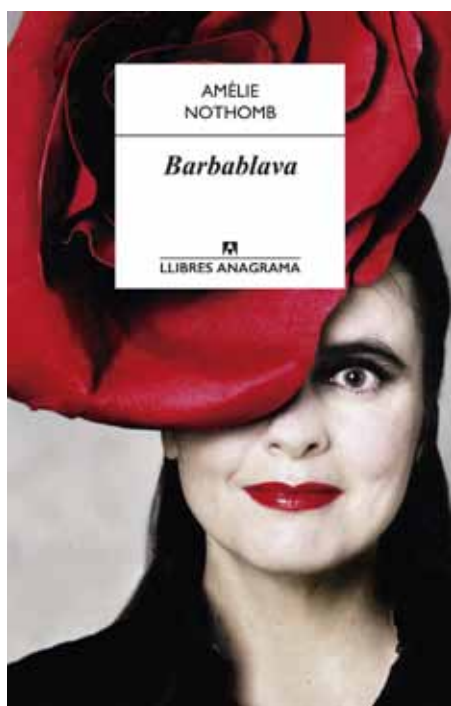

A *En Riquet del plomall* Nothomb versiona un conte de Perrault molt popular a França però més desconegut entre nosaltres. De fet, és una versió més de la història de la Bella i la Bèstia. En aquest cas, els protagonistes són Déodat, un noi extremadament lleig però molt intel·ligent, i Tremière, una noia bellíssima però estúpida. Després de conèixer les seves respectives històries, i de veure com de castradora pot arribar a ser la pròpia imatge física, l'atzar farà que les seves vides conflueixin i que assistim a un final feliç. La descripció, per exemple, de les

humiliacions que sofreix Tremière a l'escola pel fet de ser tan aturada són un reflex de les que va patir la pròpia autora en els seus continus canvis d'escola. Pel que fa a Déodat, l'interès que ha dit en més d'una ocasió que sent Amélie Nothomb pels ocells fa que en la narració aquest personatge tingui una autèntica passió per aquests animals i acabi sent un eminent ornitòleg. Una passió que raona de la següent forma: *"Com que començava a estar desanimat del món dels homes, va celebrar aquella invitació tan clara a alçar els ulls cap als veritables habitants del cel. Per què calia inventar-se la figura de l'àngel, havent-hi els ocells? La bellesa, el cant sublim, el vol, les ales, el misteri, aquells éssers tenien totes les característiques dels missatgers sagrats. Amb la virtut afegida que no calia imaginar-los: només calia mirar. Però la capacitat de mirar no era el punt fort de l'espècie humana"* (p. 44)

Nothomb ha declarat en alguna entrevista que la majoria de les seves novel·les tenen un final tràgic, i que en aquesta ocasió li venia de gust optar per un *happy end* que fes justícia al sentiment positiu que sempre ha trobat en el fons de les històries de Charles Perrault. Pel que fa al tema de la importància de la imatge, ella mateixa es posa sovint d'exemple de com, pel simple fet que li agrada dur barrets sofisticats, els llavis pintats de vermell i lluir una pell molt blanca, ha estat objecte de continus comentaris sobre la seva excentricitat. En general, diu Nothomb, només suportem la mitjanja, la bellesa difusa, i ens incomoda en gran manera qualsevol manifestació extrema.

Finalment, *Pica't al cor* —el títol

està extret de la frase d'Alfred de Musset "Pica't al cor, és allà on hi ha el geni"—, l'última novel·la publicada fins ara en català d'Amélie Nothomb, planteja el tema de la gelosia entre germans i de la complexa relació que s'estableix entre pares i fills. Nothomb, que no ha estat mai mare, no ha deixat de reflexionar per això en les seves obres sobre aquest fet, i fins i tot estableix sovint en les entrevistes que ofereix quan promou una nova obra seva

un paral·lelisme molt clar entre el procés d'escriptura i publicació d'un llibre i el desenvolupament d'un embaràs i un part.

En aquest cas, la Marie, una jove bellesa de províncies que esdevé prematurament mare, tractarà amb absoluta indiferència la seva filla Diane. Aquesta, que creixerà marcada per la manca d'afecte matern, i que sobreviurà anímicament gràcies a la cura que en té la seva àvia, optarà més endavant per concentrar-se en la carrera de Medicina i per cursar l'especialització de cardiologia. En aquest entorn universitari, però, que Nothomb critica de manera ferotge, Marie establirà una relació d'amor-odi amb Olivia Aubusson, una professora que un cop hagi aconseguit els seus objectius professionals es desentendrà del destí de Marie. El final, com gairebé sempre en els relats de l'escriptora belga, no deixarà indiferent els seus fidels lectors. L'estil de la novel·la, també com és habitual, és concís, directe, pràcticament sense descripcions i amb un predomini absolut d'uns diàlegs magistralment elaborats.

Altres títols d'Amélie Nothomb que podem llegir en català són *Antichrista* (Anagrama/

Empúries, 2005), *Biografia de la fam* (Anagrama/Empúries, 2006), *Àcid sulfúric* (Anagrama/Empúries, 2007), *Diari de l'oreneta* (Anagrama/Empúries, 2008), *A les meves ordres* (Anagrama/Empúries, 2010), *El Viatge d'hivern* (Anagrama/Empúries, 2011) i *Una forma de vida* (Anagrama/Empúries, 2012).

Editorial DG

Creiem que hi ha un espai comú entre la narrativa, la filosofia i l'assaig

Per parlar del projecte que t'agradaria publicar, posem-nos en contacte a través de

jadub66@gmail.com